

- Radchuk, O.V. (2019). Lingvokognitivnaia riepriezientatsiia poniatiia «otsutstviie» v russkom Yazykie: monografiia. Kharkov: Yurait. 288 s. [in Ukrainian].
- Sviashchiennik Ioann Fiedorov, (n.d.). Budtie kak dieti. Retrieved from <https://pravoslavie.ru/110476.html> (data obrashchienia: 26.01.21).
- Skorobohatova, Ye.A. & Minina N.S. (2017) Grammatichieskiie znachieniia i poetichieskiie smysly: stikhovaia aktualizatsiia sluzhiebnikh chastiei riechi: monografiia. Kharkov: FLP Brovin A.V.. 160 s. [in Ukrainian].

**«НЕСТАЧА» ТА «БАЖАННЯ» ЯК МІРА
ВИРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІДСУТНІСТЬ» У
ТВОРЧОСТІ С. Д. ДОВЛАТОВА**

Корнєєва О.М. (Харків)

Abstract

In the article we study the notions of «lack» and «desire» as a part of the notion of «absence» on the example of the novel by S. D. Dovlatov' s «Craft». The first part of the book («Invisible Book») was studied.

The notion of «lack» and the notion of «absence» can be expressed with the help of the same linguistic means as negation. The notion of «lack» can be a semantical synonym of the notion of «absence» because we may replace lack to absence but the opposite way is impossible.

In «The Invisible Book», numerous representations of the notion of «absence» help to embody the main idea of the story – the lack of opportunity to publish for talented writers. Most of the analyzed examples demonstrate the predominant expression of the notion of «absence» by verbs, which can be explained by the demonstration of forced professional inaction of the author.

All the examples are divided into two groups: those in which the notion of «absence» is expressed by negative particles or prefixes; and those in whose semantics «absence» is already embedded.

Linguistic analysis shows that the notions of «lack» and «desire» can be correlated with the notion of «absence» depending on the material representatives. This problem is insufficiently studied and requires further investigation.

Keywords: the notion, lack, desire, absence, S.D. Dovlatov, negation, negative particles, negative prefixes.

Одним із найважливіших і первинних понять у свідомості людини виступає «відсутність». Ми аналізуємо нашу реальність з погляду бінарної опозиції *наявність vs відсутність*. Саме тому у мовленні це поняття репрезентується на всіх мовних рівнях і асоціюється в нас із низкою лексичних одиниць, серед яких *нестача* та *бажання*, тому що «абстрактні поняття були створенні силою людського розуму і виникли пізніше, ніж сам феномен, який існував ще до того, як його позначили» (переклад наш. – О. К.) (Radchuk, 2015: 19). Проаналізуємо семантичне значення цих слів. Згідно тлумачному словнику, «нестача» – це відсутність, брак чого-небудь у достатній кількості; те, чого не вистачає; недостача (Bilodid (Ed.), 1974: т. 5: 389). Можна сказати, що «нестача» – це вияв поняття «відсутність» у певній мірі. Бажання визначається як прагнення, потяг до здійснення чого-небудь; хотіння (Bilodid (Ed.), 1974: т. 5: 84). Виходячи з того, що людина зазвичай бажає того, чого вона не має зовсім або в достатній кількості, або їй не вистачає тієї кількості, бажання теж можна вважати репрезентацією поняття «відсутність». Більш того, поняття «відсутність», «нестача» та «бажання» мають глибокий філософський сенс і тісно пов'язані між собою. Так, «відсутність» і «нестача» виражаються тими ж мовними засобами, що і заперечення. Водночас їх можна назвати лише семантичними синонімами, тому що «нестача» є часткою відсутності, і тому неможлива їхня взаємозаміна у контексті: нестачу можна замінити відсутністю, а відсутність замінити нестачею неможливо.

Дослідження мови художнього твору в аспекті вербалізації понять «відсутність», «нестача» та «бажання» як дзеркального відображення реальності здатне не лише продемонструвати історичні події та їхнє

суб'єктивне сприйняття автором, але надають змоги показати, з чим вони асоціюються в колективній свідомості.

Ми обрали для аналізу першу частину автобіографічного твору «Ремесло» видатного письменника-емігранта С.Д. Довлатова, яка була написана в 1975–1976 роках, у доеміграційний період, і відображає прагнення та поневіряння радянського письменника. Уже в її назві «Невидима книга» (рос. «Невидимая книга») закладено найбільшу трагедію С.Д. Довлатова – неможливість публікуватися на Батьківщині. У тлумачному словнику Д.М. Ушакова *невидимий* – це той, якого неможливо побачити, непомітний (переклад наш. – О. К.) (Ushakov (Ed.). 2012: 567). Із цього виходить, що книга «не існує», тому що автор зневірився в можливості її надрукувати. Поняття «відсутність» зреалізовано використанням заперечного префіксу *не-*, який заперечую те, що вказано коренем. За тим самим принципом утворено і назву другої частини – «Невидима газета» (1984–1985 рр.).

Саме нестача можливостей для талановитого письменника в період СРСР призводить до появи в тексті численних репрезентацій поняття «відсутність». Розглянемо декілька прикладів детально.

Я не знаю, где советские писатели черпают темы. Всё кругом не для печати... (Dovlatov, 1999: 9).

У цитаті обидва речення заперечні. Фраза *не для печати* підсилюється означальним займенником *всё*, який вказує на відсутність дозволеної тематики. Також на синтаксичному рівні автор часто застосовує повтор простих заперечних синонімічних речень (*Не печатают.*) та протиставлення (*А Христа печатали?.. зато ты жив.*) для підсилення експресії при вербалізації поняття «відсутність». Відсутність можливості опублікуватися вербалізується дієсловом *печатать* в пасивному стані з заперечною часткою *не*.

– *Чем ты недоволен, если разобьешься? Тебя не печатают? А Христа печатали? Не печатают, зато ты жив... Они тебя не печатают!* (Dovlatov, 1999: 77).

Бажання займатися улюбленою справою, реалізувати право бути почутим підтверджує наступне: *Я убежден, что мы с Гоголем обладаем равными авторскими правами. (Обязанности разные.) Как минимум, одним неотъемлемым правом. Правом обнародовать написанное. То есть правом бессмертия или неудачи* (Dovlatov, 1999: 18).

Словосполучення *неотъемлемое право* у контексті позначає право, яке «не може бути відсутнім», тобто будь-який письменник повинен мати шанс опублікувати свої праці. Опозицію *бессмертия или неудачи* можна розуміти як наявність vs відсутність успіху. Слово *бессмертия* утворено за допомогою заперечного префіксу *бес-* те кореня *смерт-* і має значення «відсутність смерті, вічне існування душі» (Ushakov (Ed.) 2012: 130). Йому протиставляється *неудачи* (заперечний префікс *не-* та корінь *удач-*).

Більш того, у повісті С. Д. Довлатов коротко описує життєві долі й інших радянських письменників, у яких також відсутня можливість публікуватися. Обидва речення – негативні, і якщо в першому реченні заперечне значення утворюється за допомогою частки *не*, то в другому воно виражене прислівником із префіксом *бес-* (*бесполезно*). Загальновідомо, що префікс *бес-* є синонімічним *не-*, *ни-*, *а-*. Протиставлення у третьому реченні виражає бажання героя займатися письменництвом (*Но я пишу.*).

Губин о себе:

– *Да, я не появляюсь в издательствах. Это бесполезно. Но я пишу.*

Письменники не лише були обмежені цензурою, багато з них винищувалися морально.

Три года я не был в Ленинграде. И вот приехал... Хейфец сидит. Виньковецкий уехал. Марамзин уезжает на днях (Dovlatov, 1999: 77).

У наведеному уривку фізична відсутність знайомих в Ленінграді С.Д. Довлатова репрезентується шляхом використання дієслів: *не был, сидит, уехал, уезжает*. Лише у першому реченні відсутність вербалізується за допомогою заперечення (частка *не*), в інших прикладах вона закладена в семантиці слів. Лексема *сидит* (3 особа, теперішній час) у цьому контексті має

значення «перебуває у місцях позбавлення волі». Тавтологія *уехал* (3 особа, минулий час), *уезжает* (3 особа, теперішній час) створює образ неперервності процесу від'їзду талановитих людей за кордон. Прості непоширені речення (*Хейфец сидит. Виньковецкий уехал.*) допомагають зробити акцент саме на значенні дієслів.

Однією з розповсюджених асоціацій з життям у СРСР є *дефіцит* найнеобхідніших речей. Якщо звернутися до тлумачного словника, це 1) перевищення видатків над доходами; збиток; 2) мала кількість, нестача чого-небудь порівняно з потребою (Bilodid (Ed.) 1974: т. 2: с. 259). Також ми можемо потрактувати вираз *дефіцит моралі* як відсутність, нестача моралі, аморальність. Відомо, що префікс *a-* є рівнозначним заперечним префіксам *не-*, *ни-*, *без-*. Виходячи з вищезазначеного, можемо вважати *дефіцит* лексичною репрезентацією нестачі, як міри вияву поняття «відсутність». С.Д. Довлатов відкриває читачам ще одну нематеріальну грань цього явища: *Вы* (Довлатов С.Д.) *человек с какими-то моральными проблесками. А это – большой дефицит.* Нестача людей з моральними принципами на мовному рівні продемонстрована займенником *какой-то* у множині, який в розмовному стилі має негативну конотацію, виражає зневагу до предмета, до якого належить. Він узгоджений з іменником *проблески*, що у переносному значенні – слабкий, короткочасний вияв чогось (Ushakov (Ed.) 2012: 456), у нашому випадку – моралі. Значення слова *дефіцит* підсилюються узгодженням з ним прикметником *большой*, що підкреслює рідкість вказаного в першому реченні явища.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що у «Невидимій книзі» чисельні репрезентації поняття «відсутність» допомагають втілити головну ідею повісті – відсутність можливості публікуватися для талановитих письменників. Більшість проаналізованих прикладів демонструє переважне вираження поняття «відсутність» дієсловами (*не знаю; не печатают, не был, уехал, не появляюсь*), що можна пояснити демонстрацією вимушеної професійної бездіяльності автора.

Усі приклади умовно поділяються на дві групи: 1) ті, у яких поняття «відсутність» виражене за допомогою заперечних часток або префіксів (*не знаю; не печатают, не был, не появляюсь, неудачи, бессмертие, бесполезно, неотъемлемый*); 2) ті, у семантиці яких уже закладена «відсутність» (*дефицит, уезжать, уехал, сидеть*).

Мовний аналіз показує, що поняття «нестача» та «бажання» можуть корелювати з поняттям «відсутність» у залежності від матеріальних репрезентантів. Ця проблема вивчена недостатньо і вимагає подальшого дослідження.

Referenses

- Dovlatov, S.D. (1999). *Sobranie sochinenij* [Collected Works]. 3t. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo «Azbuka». 457 s. [in Russian].
- Radchuk, O.V. (2015). *Leksiko-grammaticheskaya korrelyaciya abstraktnyh ponyatij (otsutstvie – otricanie – pustota)* [Lexico-grammatical correlation of abstract concepts (absence – negation – emptiness)] *Studia Methodologica*. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine) Jan Kochanovski University in Kielce (Poland). S. 17-23
- Radchuk, O.V. (2019). *Lingvokognitivnaya reprezentaciya ponyatiya «otsutstviya» v russkom yazyke: monografiya*. Har'kov: YUrajt. 288 s. [in Ukrainian].
- Bilodid I.K. (Ed.). (1974). *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Vol. 1-11. AN URSR. Instytut movoznavstva, Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Ushakov D.N. (Ed.). (2012). *Tolkovij slovar' russkogo yazyka* [Explanatory dictionary of the Russian language]. Moscow: Dom Slavyanskoj knigi [in Russian].

ГНУЧКІ НЕПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ

Костікова І.І. (Харків)

<http://dx.doi.org/>

Abstract

In spite of any specialization in any profession, some personal, non-professional skills are also very important in a professional activity. Recently, among potential employers of